Paskutiniam etapui atitenka visi titnaginiai radiniai be patinos. Jie datuotini VIII tūkst. pr. Kr. viduriu–antrąja puse ir skirtini ankstyvajai Kundos kultūrai.

Egidijus Šatavičius

Excavations in Rekučiai Stone Age settlement

In 1996–1997 in Rekučiai Stone Age settlement (Švenčionys district) LCCH examined an area of 60 m². There was noted a destroyed by ploughing habitation zone. In the area there were found 347 flint and 1 quarz artifacts. All of the findings were rather fine, made from low-quality local as well as brought in flint. According to the patina layer and colour of flint as well as typological criteria of the artifacts, 3 settlement periods can be distinguished: Arensburg culture(the 19th millennium B.C.), Swiderian culture(the 9th-8th millennium B.C.) and early Kunda (the middle–end of the 8th millennium B.C.).

Egidijus Šatavičius

Sudotos archeologijos paminklų komplekso tyrinėjimai 1996–1997 metais

1996–1997 m. KPC toliau tęsė Sudotos archeologinio paminklų komplekso (Švenčionių raj., Švenčionėlių s-ja) tyrinėjimus (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais,* V., 1996, p. 30–34). Kompleksą sudaro **Sudotos 2-oji akmens amžiaus gyvenvietė, Sudotos senovės gyvenvietė-kaimavietė** ir **Sudotos 4-asis pilkapynas**. Š komplekso pakraštyje, Žeimenos ardomo kranto 50 m ilgio ruože, ištirtas beveik 400 m² dydžio plotas.

Tirtame plote stratigrafija buvo skirtinga. ŠV paminklų komplekso dalyje, į Žeimenos salpines pievas besileidžiančiame šlaite, atsektas toks susisluoksniavimas: viršuje – velėna (iki 12 cm storio), giliau – pilkšvas eolinis smėlis (iki 41 cm storio), ryškiai pilkas smėlis (iškastinės velėnos sluoksnis) – vėlyvųjų viduramžių kaimavietės kultūrinis sluoksnis (20–

30 cm storio), rusvai gelsvas smėlis – akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis (iki 30 cm storio) ir rusvas ortšteinuotas smėlis – įžemis. Pačioje terasos šlaito apačioje, beveik sulig salpa, šie sluoksniai išsiskyrė blogai ir buvo stipriai įdurpėję.

Tirto ploto PR dalyje virš akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinio sluoksnio dar buvo supiltas pilkapis; jo V ir P pusės užpustytos smėlio, o R priešingai – nupustyta iki įžemio. Šiame ruože sluoksniai buvo išsidėstę taip: viršuje – velėna (iki 10 cm storio), žemiau – pilkšvas pilkapio sampilo smėlis su degėsiais (iki 1 m storio), kuris V pusėje buvo užklotas iki 80 cm storio pilkšvu eoliniu smėliu (jame išsiskyrė keletas atskirų horizontų); po juo buvo pilkas iškastinės velėnos sluoksnis – pilkapio pagrindas, o kur jo nebuvo – viduramžių kaimavietės kultūrinis sluoksnis (apie 15 cm storio), rusvai gelsvas smėlis – akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis (iki 30–40 cm, o dėmėse-duobėse net iki 1 m storio); apačioje buvo šviesiai gelsvas ortšteinuotas smėlis – įžemis. Taigi bendras šio archeologinio paminklų komplekso kultūrinio sluoksnio storis buvo daugiau nei 2 m.

Tyrinėjimų metu surinkta per 1570 titnaginių ir keletas akmens radinių. Didžioji jų dalis slūgsojo rusvai gelsvame akmens amžiaus gyvenvietės kultūriniame horizonte; aukščiau aptikta tik pavienių egzempliorių. Dirbinių gamybai naudotas geros kokybės pilkos spalvos importinis titnagas, bet pasitaikė pavienių radinių iš matinio raudono titnago. Radiniai be patinos. Daugiau kaip vienas trečdalis titnaginių radinių degę ugnyje. Kadangi neturėta vietinio titnago, o įvežtinį taupė, tai dirbiniai dažniausiai gaminti iš nuoskalų.

Surasti 4 strėlių antgaliai (2 sveiki ir 2 fragmentiški) su averse ryškiai statmenu retušu išskirta įtvara ir plokščiu retušu – reverse, 1 mezolitinis strėlės antgalis, kurio viršūnė – mikrorėžtukinė išskala proksimaliniame skeltės gale, o įtvara išskirta tik vienoje kraštinėje smulkiu statmenu retušu (labai primena asimetriškus Pulio tipo antgalius), 5 lancetai su užretušuota mikrorėžtukine išskala distaliniame skeltės gale ir viena gana stambi žemoji trapecija. Ašmenėlių aptikta 13: vyravo siauri ir ilgi su viena statmenai retušuota kraštine averse, nors pasitaikė keletas ir Borkių tipo su pusiau statmenai retušuotomis kraštinėmis. Taip pat surasta daug įvairių

tipų gremžtukų (dauguma buvo galiniai ir pagaminti iš nuoskalų; 2 buvo dvigaliai svidrinio tipo), rėžtukų (dauguma nuoskaliniai su viena ar keliomis išskalomis ruošinio kampe), įvairių dirbinių fragmentų ir spec. dirbinių, keletas grąžtų bei keliolika mikrorėžtukų. Didžiąją dalį titnaginio inventoriaus sudarė įvairios nuoskalos (75%), o skeltės ir jų dalys – tik truputį daugiau nei 17%. Gerai išlikusių skaldytinių nerasta, aptikta tik per 60 visiškai sunaudotų jų šerdžių ir smulkių fragmentų (keletas iš jų buvo dvigaliai svidrinio tipo).

Akmens amžiaus kultūriniame horizonte, ypač jo apatinėje dalyje, buvo gausu smulkių degintų kauliukų. Beje, surastos ir kelios smulkios puodų šukės su augalinėmis priemaišomis molio masėje.

Apibendrinant būtų galima pasakyti, jog akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis horizontas nėra chronologiškai „švarus". Jame galime išskirti mažiausiai 3 apgyvendinimo etapus: vėlyvąjį paleolitą (Driasas III), vidurinį mezolitą (Borealio pradžia) ir vėlyvąjį neolitą (II tūkst. pr. Kr. pirmoji pusė). Stratigrafiškai kiek ryškiau teišsiskyrė ankstyvasis kompleksas, kuriam priskirtini radiniai koncentravosi apatinėje kultūrinio horizonto dalyje. Be to, šio horizonto apatinėje dalyje surasta ir labai daug įvairių dėmių-duobių, stulpaviečių (?), apdėtų smulkiais akmenukais, perdegusių akmenų sankaupų ir kt.

Virš akmens amžiaus kultūrinio horizonto tirto ploto PR dalyje buvo supiltas **pilkapis**. Sampilo aukštis apie 1 m, o dydis nėra aiškus, nes, kaip jau buvo minėta, jo V ir P pusės yra užpustytos iki 1 m storio smėlio sluoksniu, o R nuardyta. Tyrimų metu atidengtas apie 12 m skersmens akmenų vainikas, krautas iš labai stambių riedulių. Jis vienaeilis ir vienaaukštis, akmenys sustatyti vertikaliai, glaudžiai sujungiant tarpusavyje. Viršūnėse į tarpus įstatyta pleišto formos skaldytų akmenų. Taigi akmenų vainikas turėjo atrodyti kaip lygi ir vienodo aukščio siena. Atrodo, jog išorėje pilkapis buvęs apjuostas grioviais-duobėmis.

Bemaž centrinėje pilkapio dalyje aptiktas degintinis kapas, išplėštas vėlyvaisiais viduramžiais. Įvairiame sampilo aukštyje ir apie 1 m skersmens plote rasta beformių susilydžiusių žalvario ir sidabro dirbinių liekanų, plonų geležinių plokštelių trupinių ir trys 3 mm skersmens šiek tiek apsilydę auksinės vielos gabalai. Matyt, tai antkaklės fragmentai. Be to, pilkapio

pagrindo sluoksnyje aptiktas geležinis siauraašmenis pentinis kovos kirvis su ataugėlėmis penties galuose. Kirvis degęs, 16,3 cm aukščio, ašmenų plotis 6,2 cm, o liemuo tolygiai plonėja ašmenų link (pleišto formos). Penties ilgis 4,2 cm (su ataugėlėmis – 7,2 cm), plotis 3,2–2,9 cm. Skylė ovali (2,7x3,5 cm dydžio) ir per kelis milimetrus platėjanti išorėn. Abi šoninės kirvio plokštumos ir penties pakraštys puošti smulkių duobučių eile. Bemaž siauriausioje vietoje kirvio liemuo dar puoštas siauru, o penties viršus – plačiu grioveliu, abiejų pakraščiais irgi tęsėsi smulkių duobučių eilė. Degintinių kaulų aptikta nedaug (apie 75 cm^3). Jie išplėšiant kapą pažerti keleto metrų spinduliu ir plačiau. Atrodo, jog šis „kunigaikščio" kapas buvo įrengtas apatinėje sampilo dalyje ar net ant pilkapio pagrindo. Prieš supilant pilkapį, jo pagrindas buvo apvalytas ir pašventintas galingo laužo ugnimi, nes čia gausu degėsių, o ir patys titnagai viršutinėje kultūrinio sluoksnio dalyje nuo karščio sutrūkinėję. Sprendžiant iš įkapių ir pilkapio konstrukcijos, jis datuojamas V a. Šiam laikotarpiui, atrodo, skirtinos ir kelios sampile surastos poros milimetrų storio smulkiomis duobutėmis puoštos puodų šukės su smulkiomis mineralinėmis priemaišomis molio masėje.

Virš pilkapio sampilo, o kur jo nebuvo – virš akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinio horizonto, slūgsojo vėlyvųjų viduramžių **kaimavietės** kultūrinis sluoksnis – tamsiai pilkos spalvos smėlis. Čia surasta apie 140 įvairiausios buitinės keramikos fragmentų: nuo apžiestųjų iki glazūruotų puodų šukių. Puodų pakraštėliai paprasti, šiek tiek atlenkti išorėn ir tiesūs. Kelios šukės buvo puoštos lygiagrečių linijų bei bangelių motyvais. Rasta ir degto molio tinko gabalų bei vienas stipriai nusidėvėjęs Jono Kazimiero varinis šilingas (Lenkija, 166?, cd).

Šis kultūrinis horizontas datuojamas XVI–XIX a.

Vėliau, apie XIX–XX a. sandūrą, praūžus gaisrams ar iškirtus miškus, daug ką suardė vėjas. Virš pilkapių ir kaimavietės kultūrinio horizonto buvo supustytas 1 m storio smėlio sluoksnis. Tuomet nuo vėjo sukeltos erozijos stipriai nukentėjo ir aplinkiniai pilkapynai.

Sudotos 1-oji akmens amžiaus gyvenvietė (Švenčionių raj., Švenčionėlių s-ja) yra 3,5 km į P nuo Švenčionėlių miestelio, ties Miežio ir Žeimenos santaka, per kelis šimtus metrų į P nuo anksčiau aprašyto

archeologinio paminklų komplekso. Iš Š gyvenvietę riboja Miežio upelis, iš V – Žeimena, o iš R – geležinkelio Vilnius–Daugpilis sankasa. Gyvenvietė įkurta ant pirmosios viršsalpinės Žeimenos terasos, iškilusios apie 3–5 m virš upės vandens lygio. Terasos paviršius lygus, tolydžio kylantis P kryptimi. Gyvenvietė apima 150x130 m dydžio plotą (1,72 ha), o jos teritorijoje yra keletas Sudotos 1-ojo pilkapyno vėjo nupustytų pilkapių. Gyvenvietė surasta 1991 m. straipsnio autoriaus.

1996 m. žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų metu paminklo Š dalyje ištirtas 8 m^2 dydžio plotas. Perkasoje atsektas panašus susisluoksniavimas kaip ir Sudotos 2-ojoje gyvenvietėje. Viršuje – velėna (iki 11 cm storio), žemiau slūgsojo pilkos spalvos miškožemis (iki 9 cm storio), pilkai gelsvas smėlis (tikriausiai eolinis, iki 11 cm storio), tamsiai pilkas smėlis – iškastinės velėnos sluoksnis (iki 17 cm storio), margas smėlis (iki 15 cm storio), geltonas smėlis (apie 24–27 cm storio) ir rusvas smėlis – įžemis. Gyvenvietės kultūrinį sluoksnį sudarė tamsiai pilko, margo ir geltono smėlio sluoksniai. Juose gausu angliukų.

Tyrinėjimų metu atsidengė 2 dėmės-duobės. Pirmoji (ištirta tik iš dalies) buvo pusovali, 1,61x1,32 m dydžio ir apie 50 cm gylio (įkasta įžemin); jos užpilde gausu degėsių. Kita (taip pat ištirta tik dalis) buvo netaisyklingos trapecijos formos, 45x50 cm dydžio ir tik 27 cm storio; ji pilna šviesiai pilko smėlio su angliukais.

Perkasoje surinkti 92 titnaginiai radiniai. Apie 35% jų degę ugnyje. Radiniai be patinos, dažniausiai pagaminti iš pilko titnago. Surasti 2 galiniai gremžtukai (vienas skeltinis, kitas nuoskalinis), 2 rėžtukai (1 nuskeltinis vertikalus, kitas retušinis šoninis), 3 įvairių dirbinių fragmentai, 5 spec. dirbiniai, 13 įvairaus pločio skelčių ir jų dalių, 3 visiškai sunaudotų skaldytinių šerdys ir 64 nuoskalos.

Gyvenvietės titnago inventorius datuojamas neolito antrąja puse ir priskiriamas Narvos kultūrai.

Be to, povelėnyje ir tamsiai pilko smėlio sluoksnyje surastos 3 smulkios puodų šukės. Jos yra lipdytinės ir galėtų būti datuojamos žalvario–geležies amžiais.

Egidijus Šatavičius

Research on Sudota archeological complex, 1996–1997

In 1996–1997 LCCH proceeded with the research on Sudota archeological complex. A total area of 400 m² was examined. The team registered a 2 m thick habitation zone. In the Stone Age habitation zone there were revealed numerous burnt dices, several potsherds with organic inclusions, a lot of different stains-pits, postholes (?). The horizon is dated to late Paleolithic–middle Mesolithic and late Neolithic periods (1st half of the 2nd millennium B.C.)

In the layer above the Stone Age habitation zone the team detected a barrow with a cremation burial inside stone circles and ditches-pits. The findings of the barrow included shapeless brass, iron, silver and gold artifacts as well as an axe with a blunt end. Supposedly, the burried individual was a representative of a high social standing. According to the burial items and the structure of the barrow, the burial is ascribed to the 5th century.

The research on the habitation zone of a 16th-19th village produced 140 items of pottery, remains of burnt clay and daub structure as well as 1 John Casimier's shilling minted in Poland, 166?.

In Sudota Stone Age settlement No 1 an area of 8 m² was researched. A closer study revealed 2 stains-pits filled of charred wood particles. The team collected a number of findings: 92 flint artifacts dated to late Neolithic period and ascribed to Narva culture as well as 3 fine potsherds from the Bronze–Iron Age.

Egidijus Šatavičius

Margių „Salos" akmens amžiaus gyvenvietės tyrinėjimai

Margių „Salos" akmens amžiaus gyvenvietė (Varėnos raj., Kaniavos s-ja) yra Margių kaimo P pakraštyje. Tai gana masyvi keiminė kalva užakusio Dubos ežero V pakraštyje; ją iš visų pusių supa durpynas. Kalvasala yra 200x300 m dydžio, ištęsta ŠR–PV kryptimi. Jos centre yra iki 4 m aukščio statokais šlaitais kalvelė, kurios viršuje – apie 38x110 m dydžio lygi aikštelė.

1996 m. KPC tęsė šio paminklo tyrinėjimus (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais,* V., 1996, p. 24–26). Centrinės kalvos PR pusės šlaite ištirtas 20 m²